

לכבוד משפחת בעלז

מתן על הפרק

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

בעיית אי הוודאות ומוגבלותה של הידיעה האנושית מלווה את קהלת לאורך הספר. לקראת סוף הספר מעניק קהלת כמה עצות מעשיות להתמודדות האדם עם חוסר וודאותו באשר לעתידו [י"א, א-נ], בדמות פתגמים קצרים הלקוחים מעולם הטבע והחקלאות.

1.

'שֶׁלַח לַחֲמֶיךָ עַל פְּנֵי הַמַּיִם...': פסוקים א, ב, ו כוללים שלוש עצות מעשיות ומנוסחים בצורה דומה: הנחיה [שלח, תן, זרע] ונימוק [כי...]. עצות אלה עוסקות כולן בתחום הפרנסה ועבודת האדמה. מהו העיקרון המנחה המאחד את שלוש העצות?

2.

'כַּאֲשֶׁר אֵינְךָ יוֹדֵעַ מַה דָּרָךְ הָרוּחַ...': אי הידיעה נזכרת ארבע פעמים במהלך הפסקה, ובמהלכה בוחן קהלת שתי חלופות אנושיות להתמודדות עמה.

א. בפסוק ד מתייחס קהלת לדרך החכמה המבקשת לצפות את העתיד. מהי הבעיה היסודית אותה מזהה קהלת בדרך זו?

ב. באזכור הראשון [ב] והרביעי [נ] של אי הידיעה מציע קהלת את האלטרנטיבה המעשית להתמודדות. עיינו בשני האזכורים האמצעיים [ה] ועמדו על שורשה של אי הידיעה האנושית, המוביל את קהלת לבחור בדרך זו.

דברי קהלת חותמים בקובץ שירי פיוטי, הפותח בימי הבחרות [י"א, ח-י] ועובר לתיאור של ימי הזקנה, והמוות [י"ב, א-ז].

3.

'שְׂמַח בְּחֹר בְּיִלְדוּתְךָ...': קהלת פותח את תיאור מעגל החיים בעצות לימי הנעורים והבחרות [י"א, ז - י"ב, א], אולם צלו של המוות מרחף עליהן. עקבו אחרי המתח בין שני צדדים אלה בפסקה, והתמקדו בפעלים 'שמח' ו'זכר' החוזרים בה [וכן 'טוב' ו'רע']. ראו את פרוש רש"י: 'שמח בחור בילדותך - כאדם שאומר לעבדו ולבנו: חטא חטא, כי פעם אחת תלקה על הכל. אף כאן החכם אמר שמח בחור בילדותך והלך בדרכי לבך ובטוב תהיה, כי על כל אלה יביאך השופט במשפט'. התוכלו להציע הסבר אחר למתח זה?

קהלת י"א-י"ב

4.

מסגרת התיאור [פסוקים א, ז] מתייחסת לאלהים ורומזת לפרשת הבריאה. מסגרת זו מציעה נקודת מבט אחרת ושונה משאר חלקי הספר על מהלך השיבה והחזרה בעולם, ועל יחסי האדם ואלהים.

א. בפתיחה [י"ב, א] נאמר 'וזכור את בוראך' - כינוי נדיר לאלהים בתנ"ך. מדוע משתמש קהלת בכינוי זה, ומה הוא מבטא באשר ליחסי אלהים ואדם ולמתת החיים?

ב. פסוק ז חוזר אל תמונת הפתיחה של הספר, הנסוב סביב אלמנט השיבה והחזרה בעולם, ובייחוד לתיאור המוות לעיל **ג'**, כ. השוו בין שני התיאורים: מהם ההבדלים בפרטי התיאור ובמגמתו בכל מקום? חשבו מהי משמעותו של זיכרון המוות והשפעתו על עיצוב החיים לאור מסגרת זו.

בסיומו של הספר באה פסקת סיכום [י"ב, ח-יד], המתייחסת לקהלת בגוף שלישי וככל הנראה אינה מדברי קהלת עצמו אלא מדברי תלמידיו או עורכי הספר, כפי שכבר פירש **הרשב"ם**: 'עכשיו נשלם הספר ואותן אשר סידרוהו אמרו מכאן ולהבא'. החתימה מעין הפתיחה: 'הבל הבלים אמר הקהלת, הכל הבל', והיא כוללת מעין תמצית של פעלו, מגמתו ומסקנותיו של קהלת, ויש בה רמיזות לכמה פסוקים וביטויים מרכזיים במהלכו.

5.

פסוק ט מסכם את פעלו של קהלת כחכם במהלך חייו. מהם מאפייניה ותכליתה של חכמתו, וכיצד ניתן להגדיר את יחסו לחכמה שקדמה לו? ראו את דברי מ' זר כבוד: 'אזן - אשר שמעה אזנו של החכם וקלטה מן החוץ, חקר - בירוור ותגובתו על מה שאיזן, תקן - מה שהשלים דברי חכמה שקיבל או שהתקין בעצמו'

6.

בפסוקים י-יב בחנו את הניגוד בין מגמתו של קהלת בראשית דרכו - 'בקש קהלת', לבין מסקנתו הסופית, הפרדוקסלית, שמצא בסיום מסעו וספרו.

הרחבה:

"אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: ביקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה. ומפני מה לא גנזוהו? מפני שתחילתו דברי תורה וסופו דברי תורה... ואף ספר משלי בקשו לגנוז, שהיו דבריו סותרין זה את זה. ומפני מה לא גנזוהו? אמרי: ספר קהלת - לאו עיינינן ואשכחינן טעמא?! הכא נמי ליעיינן". (**שבת ל ע"ב**)

מדוע לדעתכם חשבו חכמים לגנוז את ספר קהלת? עיינו בדבריו של הרב קוק על גמרא זו:

שבת ל ע"ב: "אמר רב יהודא כרי' דרב שמואל כר שילת משמיה דרב, בקשו חכמים לגנוז מפר קהלת".
דבר אלהינו יקום לעולם, וכל דבר הנמשך מהקדושה האלהית והושפע לתיקון העולם, הוא צריך שיהיו מושגיו

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

קהלת י"א-י"ב

כוללים תיקון עולם בהוה, לפי מצב ההוה הנמוך, וכולל ג"כ דברים נעלים שהם רמים הרבה יותר ממצב ההוה. וכפי השלימות האלהית צריך הדבר, שיהיו נסקרים בסקירה אחת אותם המבטים הגבוהים שלצורך העתיד, שהוא נעלה ומתקדש, עם הדברים הנשפלים, שהם בעיקרם נעוצים בחיי שעה של ההוה. וזאת היא עזרה וגבורתה של תורתנו הקדושה, אורייתא סתים וגליא כמא דשמא דקוב"ה סתים וגליא, ובשניהם אין הגילוי מנותק מן הכיסוי כ"א נעוץ בו ומתחבר אליו. ע"כ ספרים שהולכים במהלך קדוש כזה, אף שישאו דעיהם למרחוק מ"מ יתנו לפועלם צדקבהוה הקרוב ג"כ, ויטיבו את התהלוכה המוסרית והעיונית באופן המודרג הראוי לפי הדור והזמן ג"כ, ועם זה לא יחסמו את דרכם מלכת הלאה לרומם את החיים והמציאות מדרכם הרגילה אל דרך יותר נעלה ומתוקן עד שיהיו ראויים לשמע דברים יותר נשגבים וארחות יותר נעלים, והם עצמם ימצאו באותן המושגים המאמרים וההגיונות עצמם שבהיות העולם במצב אחר נשפל, מצאו בו כדי מדתם. ספרים כאלה אינם צריכים להגז, מפני שמוצאיהם תמיד ימצאו חיים. אבל אם ימצא ספר כזה שמדעיו ומושגיו, עם שהם רמים ונשאים, לא יוכלו להיות משפיעים כלל על אופני החיים וציורי הדיעות של הדורות ההויים, (כ"א) מפני שהחכם האומר בהיותו עומד במצב יותר מרומם הרבה מדורו וזמנו, דיבר כפי רוח חכמתו, שסקרה את העתיד הנכון לבא לא ע"פ אותה המדה שיהיה נבקע ויוצא מעומק ההוה, כ"א שט אל העתיד עצמו במעופה פתאומית, דברים כאלה לא יסכנו לדורות הבאים. ע"כ צריכים הדברים להיות גנוזים עד בא הזמן הראוי לאמרים רמים כאלה שיובנו וישפיעו לטובה על החיים על המוסר ויראת שמים, ביסוד כזה כקשו חכמים לגנוז ספר קהלת.

(הרב קוק, עין אי"ה)

ביאורי מילים

פרק יא

- (ב) **תן חלק לשבעה וגם לשמונה:** על החקלאי לחלק את שדהו ולזרוע בכל חלק מין אחר, כדי לחלק סיכונים ולהתמודד עם פגעים שיפגעו במינים מסוימים.
- (ג) **אם ימלאו העבים גשם - על הארץ יריקו. ואם יפול עץ בדרום ואם בצפון - מקום שיפול העץ שם יהוא:** שני משלים מעולם הטבע, המתארים את החוקיות הנסתרת מעין האדם. העבים מוריקים את הגשם כאשר הם מתמלאים, והעץ נופל אל המקום שאליו הרוח מפילה אותו.
- (ד) **שמר רוח לא יזרע וראה בעבים לא יקצור:** האדם המבקש לפעול רק לפי ידיעתו והערכתו באשר לטבע, ומצפה לבוא הרוח ובודק מתי יבואו ענני הגשם, בסופו של דבר לא יפעל כלל.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

קהלת י"א-י"ב

(ה) **כְּאִשֶּׁר אֵינָךְ יוֹדֵעַ מֵה דָרָךְ הָרוּחַ כְּעֶצְמִים בְּבִטָּן הַמְּלֵאָה:** דימוי סתום לאי הידיעה האנושית. יש המפרשים שכוונתו שהאדם לא יודע מה יהיה על העובר המצוי בבטן אמו. ויש שמפרשים שהכוונה למה שמצוי בתוך ה'מלאה', הזרע, שאדם לא יודע האם יצמחו.

פרק יב

(ג) **בַּיּוֹם שִׁיזְעוּ שְׂמֵרֵי הַבַּיִת וְהִתְעוֹתוֹ אֲנָשֵׁי הַחֵיל וּבִטְלוּ הַטְּחִנּוֹת כִּי מַעֲטוֹ וְחֶשְׁכוֹ הָרָאוֹת בְּאֶרְבוֹת:** התנוונות הגוף בזקנה מדומה להתפוררותה של אחוזה: שומרי הבית מסמלים את הידיים הרועדות, אנשי החיל מסמלים את הרגליים, הנשים הטוחנות מסמלות את השיניים הלועסות, ואילו הרואות הן העיניים הנחלשות.

(ד) **וּסְגְרוּ דְלָתַיִם בְּשׁוּק בְּשַׁפַּל קוֹל הַטְּחִנָּה:** הפה והשפתיים נחלשים ונסגרים.

וַיְקוּם לְקוֹל הַצִּפּוֹר וַיִּשְׁחוּ כָּל בְּנוֹת הַשִּׁיר: הזקן ששנתו קלה מתעורר מקול צפוף, ואזניו כבדו מלשמוע.

(ה) **גַּם מִגְבֵּה יָרְאוּ וְחִתְחִתִּים בְּדָרְךְ:** הזקן חושש מדרך תלולה ומכשולים המקשים עליו את ההליכה.

וַיִּנְאֹץ הַשָּׂקֵד וַיִּסְתַּבֵּל הַחֲגָב וְתַפְרֵי הָאֲבִיוֹנָה: כאן מתחלף הדימוי של התנוונות הגוף ועובר לעולם הצומח והחי.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555